

С.Б. Пономаревський
кандидат філологічних наук, доцент
УРІ (філіал) в г. Чернигове ГОУ ВПО МГОУ
2 секція: Сучасні моделі викладання мов
і культур у контексті менеджменту освіти

ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ У РОСІЙСЬКІЙ ФЕДЕРАЦІЇ: АНАЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

В умовах забезпечення тісної співпраці України з державами з українською присутністю громадські організації діаспори можуть виступати вельми вагомим чинником як у реалізації зовнішньої національної політики, забезпеченні позитивного етнополітичного іміджу країни, так і здійсненні впливу в економічному, культурному, мистецькому, освітньому просторах приймаючих держав. У цьому контексті набувають важливості зусилля України щодо сприяння проявам національної ідентичності та процесам розвою українських національних громад, що існують на теренах Російській Федерації.

Протягом двадцяти років своєї незалежності Україна здійснює щодо підтримки своїх співвітчизників за кордоном Державну політику (у вигляді доктрини) співпраці із закордонним українством. Ця політика будується з урахуванням загальноприйнятих світовою спільнотою міжнародних правил, норм та стандартів, а також на основі загальноукраїнських законів і нормативно-правових актів, зокрема: Конституції України, Декларації про державний суверенітет України, Декларації прав національностей України, закону “Про правовий статус закордонних українців”; указах Президента України, а також міжнародних актах: “Загальній декларації прав людини”, “Міжнародному пакті про громадянські і політичні права”, “Декларації принципів толерантності”, “Європейській Хартії регіональних мов або мов меншин”, “Конвенції СНД про права та основні свободи людини” та інших.

Серед перших важливих кроків Державної політики співпраці із закордонними українцями – затвердження програми “Українська діаспора на

період до 2000 року”, яка була прийнята Кабінетом Міністрів України 22 січня 1996 р. У Програмі недвозначно вказувалося, що Україна буде намагатися надавати українській діаспорі посильну допомогу у забезпеченні її культурно-інформаційних потреб, створенні українських культурних центрів, підготовці фахівців, проведенні спільних масових заходів, спрямованих на збереження і розвиток української культури. Хоча задоволенню освітньо-культурних проблем закордонних українців у програмі відводилося більше третини пунктів, переважна кількість доручень залишилася тільки на папері, не було виділене і необхідне державне фінансування заходів. Таким чином, документ отримав виключно констатаційний характер.

Ця ж оцінка пролунала і на III Конгресі українців Російської Федерації, що проходив 2002 року у Москві. У доповіді тодішнього голови Об'єднання українців Росії (ОУР) О. Руденка-Десняка відзначалося, що чимало проблем російського українства у РФ взагалі не вирішуються, замовчуються або подаються в абсолютно неадекватному вигляді. Це, зокрема, також стосується і відсутності зрушень в організації української шкільної освіти у Росії.

Чимало позитивних намірів знайшли своє втілення у Національній програмі “Закордонне українство на період до 2005 року”, затвердженій Президентом України Л. Кучмою 24 вересня 2001 року. Національна програма включила до своєї структури окремий розділ із проблем науково-освітнього співробітництва між Україною та діаспорою (розділ 3). Серед його основних питань виокремлювалися: сприяння та надання методичної допомоги навчальним закладам, у яких здійснюється навчання української мови; забезпечення видання навчальних програм, посібників і підручників для недільних шкіл, факультативів української мови у загальноосвітніх школах, кафедр української мови; надання допоміжних матеріалів (атласів, словників, підручників, карт тощо) школам та курсам українознавства, надання освітніх послуг українською мовою у місцях компактного проживання українців за кордоном; організації підготовки та перепідготовки науково-педагогічних

кадрів з українознавчих дисциплін та предметів (українська мова, українська література, історія України, соціологія, етнологія, українська культура тощо) для вищих навчальних закладів за кордоном та шкіл.

Однак Національна програма, як і попередня державна програма, виявилася скоріше розлогою декларацією, що не мала під собою зрозумілого організаційного, фінансового та мотиваційного підґрунтя. Вона так і не була остаточно втіленою у життя і не стільки через нестачу ресурсів (у 2005 році, наприклад, фінансування співпраці з закордонними українцями уряд безпрецедентно збільшив у 25 разів, порівняно з 2004 роком, коли воно складало близько одного мільйона гривень), скільки через відсутність в Україні чіткої нормативно-правової бази щодо української діаспори, нерозуміння засобів реалізації фінансів і брак кваліфікованої інформації та компетентних кадрів. Як результат – втілення у життя та фінансування проектів, пов'язаних з українською діаспорою, особливо східною, залишилося значною мірою неосвоєним. З цього приводу А. Попок, колишній активіст української далекосхідної громади, справедливо занотовував, що самі собою кошти, без розуміння ідеї і без тих, хто усе це втілюватиме, нічого не означають.

Логічним продовженням стала затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 26 липня 2006 року “Державна програма співпраці із закордонними українцями на період до 2010 р”. На відміну від попередніх типових документів, у даній програмі скрупульозно були вказані конкретні кроки Української держави та очікувані результати щодо забезпечення співпраці з закордонним українством, у тому числі пов'язані з розвитком освіти та шкільництва. Найвагомішими завданнями науково-освітньої діяльності виступили: сприяння відкриттю класів, шкіл, кафедр, факультетів української мови у навчальних закладах іноземних держав, надання їм науково-методичної допомоги, забезпечення підручниками, методичними посібниками, художньою літературою; залучення іноземної учнівської та студентської молоді українського походження до навчання на курсах з українознавства та вивчення

української мови, участі в семінарах, олімпіадах, конкурсах; надання допомоги у комплектування українськими виданнями бібліотек у місцях компактного проживання закордонних українців тощо.

Незважаючи на те, що реалізація програми передбачила освоєння 76,5 млн гривень (68210 тис. з державного бюджету і 8695 тис. з обласних бюджетів), на потреби української освіти за кордоном було визначено лише близько 6 млн гривень, тобто менше 8% запланованих коштів. Крім того, внаслідок важких економічних умов у країні, пов'язаних з поширенням кризи, реальне фінансування і підтримка програми були значно обмежені. Таким чином, майже усі положення науково-освітнього співробітництва не були реалізовані або ж виконані лише частково. Саме у зв'язку з цим голова Української Всесвітньої координаційної Ради (УВКР) – організації, що координує виконання програм, пов'язаних із закордонним українством, Дмитро Павличко, звітуючись на П'ятому Форумі українців, який відбувся у серпні 2011 року, змушений був визнати: “Як Голова УВКР я мав би звітуватися за свою п'ятилітню роботу, але як звітуватися, коли майже все, що планувалось досягнути, залишилось невиконаним?”

Помітним засобом організації освітньої співпраці із закордонними українцями стало затвердження у жовтні 2003 року “Державної програми розвитку і функціонування української мови на 2004-2010 рр.”, яка одним із завдань визначила необхідність “сприяння національно-культурному розвитку українців, які проживають за межами України” [116]. Відповідно до заходів програми, передбачалося щорічне проведення державних і міжнародних конкурсів з української мови та українознавства, конференцій з проблем української мови у навчальних закладах діаспори, здійснення методичної допомоги, тиражування фільмів українською мовою, у тому числі і навчальних, популяризації за кордоном національної літературної спадщини.

Згідно зі звітним листом МОН №1/12-1598 від 25 березня 2011 року, основні заплановані програмою на 2004-2010 рр. заходи були виконані. Серед

таких – розробка методичних рекомендацій щодо застосування елементів двомовного навчання, заснування для закордонних українців загальноосвітнього навчального закладу “Міжнародна українська школа”, реалізація науково-технічної роботи “Всеукраїнський лінгвістичний діалог”, у процесі якої розроблено системотехніку віртуальної лексикографічної лабораторії, створення інтелектуальних мовно-інформаційних систем нового покоління, розширення словникової бази України шляхом видання нових лінгвістичних праць, підготовка та видання програм, посібників, підручників українською мовою, забезпечення функціонування української мови у загальному інформаційному комп’ютерному середовищі та інше.

У сучасній Україні основними механізмами реалізації державної політики співпраці із закордонними українцями на урядовому рівні виступають Міжвідомча координаційна рада з питань забезпечення розвитку зв’язків із закордонними українцями при Кабінеті Міністрів України (постанова Кабінету Міністрів № 564 від 25.06.08), Національна комісія з питань закордонних українців при Кабінеті Міністрів (створена відповідно до статті 2 Закону України “Про правовий статус закордонних українців”) та ряд інших державних інституцій. Проте, на підставі аналізу сучасної нормативно-правової бази України можна стверджувати, що у державі відсутній системний підхід у питанні співпраці із закордонним українством. Відсутнє й усвідомлення виключно важливого значення освіти, як потужного фактору етнонаціональної ідентифікації. На наше переконання, у зв’язку із тим, що українство у Росії перебуває у ситуації, яка не лише не сприяє всебічному його розвитку, але посилює асиміляційні процеси у середовищі української спільноти, слід розробити окрему програму підтримки та збереження національної ідентичності українця у Російській Федерації, інтегральною частиною якої має бути концепція та програма розвитку саме української освіти.